

ВІДГУК

офіційного рецензента
на дисертаційну роботу

«ОСОБЛИВОСТІ АРХІТЕКТУРИ МЕЧЕТЕЙ ЛІВІЇ (VII ст.-1911 р.)»

здобувача ступеня доктора філософії

Мохаммеда Сулаймана

з галузі знань 19 – Архітектура та будівництво
за спеціальністю 191 – Архітектура та містобудування

Ознайомлення з повним текстом дисертації Мохаммеда Сулаймана «Особливості архітектури мечетей Лівії (VII ст. - 1911 р.р.)» дозволило аргументувати актуальність вибраної теми дослідження, засвідчило обґрунтованість отриманих висновків і результатів проведеного дослідження, наукової новизни, практичного значення, а також загальної оцінки наукового рівня дисертації.

Актуальність теми дисертації.

Слід зазначити, що у порівнянні з іншими країнами ісламського світу мечеті Лівії відомі значно менше. Слід відзначити брак їх висвітлення в наукових джерелах, на чому справедливо наголосив пошукувач. Така ситуація зумовлена багатьма негативними зовнішніми чинниками, такими як тривалі військові дії і як наслідок – негативний вплив на економіку і на стан дослідження, збереження і реставрації багатьох історичних мечетей, доступ до обстеження яких взагалі небезпечний. Вкупі це призвело до того, що станом на сьогодні практично немає комплексних досліджень, які б представили всю генезу ісламської школи Лівії, зокрема мечетей. Саме це завдання якраз і поставлене в представлений роботі.

Об'єктом дослідження є мечеті Лівії.

Предметом дослідження є особливості архітектури мечетей Лівії.

Межі дослідження: хронологічні – з VII століття до 1911 року, територіальні – Лівія.

Метод дослідження автор характеризує як виявлення особливостей архітектури мечетей Лівії на основі аналізу джерельної бази, природно-кліматичних особливостей, історичної періодизації, містобудівної специфіки розташування мечетей, їх композиційних, планувальних, поелементних особливостей.

В дисертації визначено такі завдання дослідження:

– визначити архітектурну періодизацію мечетей Лівії відповідно до історичної періодизації, аби аргументувати зміни в архітектурі мечетей та поширення певного типу мечетей;

– визначити регіональні типи мечетей Лівії, які сформувались в різних природно-кліматичних умовах, і їх ознаки;

- провести комплексне дослідження мечетей Лівії від укрупненого містобудівного рівня до рівня елементу чи деталі;
- розробити методику дослідження мечетей Лівії;
- надати рекомендації щодо збереження історичних мечетей Лівії і проєктування нових мечетей в національних традиціях;
- аргументувати спільне і відмінне між архітектурою мечетей Лівії і інших країн.

Оцінка обґрунтованості наукових результатів дисертації, їх достовірності та новизни.

Наукова новизна роботи полягає в наступному:

«Вперше:

- аргументовано архітектурну періодизацію мечетей Лівії відповідно до історичної періодизації для доказової бази змін в архітектурі мечетей та поширення певного типу мечетей;
- визначено регіональні типи мечетей Лівії і їх ознаки;
- аргументовано спільне і відмінне між архітектурою мечетей Лівії і інших країн.

Удосконалено:

- розроблено методику дослідження мечетей Лівії;
- проведено комплексне дослідження мечетей Лівії від укрупненого містобудівного рівня до рівня елементу чи деталі;

Отримало подальший розвиток:

- надано рекомендації щодо збереження історичних мечетей Лівії і проєктування нових мечетей в національних традиціях» (стор. 28).

Для вирішення поставлених задач дослідження дисертант використав такі методи дослідження: метод історичного аналізу, іконографічний метод, метод фото фіксації, графо-аналітичний метод і метод системно-структурного аналізу.

Дисертація виконана Мохаммедом Сулайманом у Київському національному університеті будівництва і архітектури під керівництвом доктора архітектури, професора, нострифікованого доктора хабілітованого Юлії Вадимівни Івашко.

Ознайомлення з текстовою і ілюстративною частиною дисертації довело, що здобувач повною мірою оволодів методологією наукової діяльності.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність та дотримання принципів академічної доброчесності

За своїм змістом дисертаційна робота здобувача Мохаммеда Сулаймана повністю відповідає восьмому рівню Національної рамки кваліфікацій, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341, що зазначено у п. 5 «Порядку присудження ступеня доктора філософії

та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Дисертаційна робота є завершеною науковою працею і свідчить про дотримання принципів академічної доброчесності. Наукова праця «Особливості архітектури мечетей Лівії (VII ст. - 1911 р.р.)», є результатом самостійної праці Мохаммеда Сулаймана і не містить елементів фальсифікації, компіляції, фабрикації, плагіату та запозичень.

Підтверджено перевіркою на анти плагіат, що використані ідеї, результати і тексти інших авторів мають належні посилання на відповідне джерело.

Дисертація складається з анотацій, словника спеціальних термінів, вступу, трьох розділів з висновками до них, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків.

Дисертація «Особливості архітектури мечетей Лівії (VII ст. - 1911 р.р.)», за змістом відповідає спеціальності 191 – Архітектура та містобудування (галузь знань 19 – Архітектура та будівництво).

У вступі визначено актуальність теми дослідження, об'єкт і предмет дослідження, мету і завдання дослідження, наукову новизну та практичну цінність роботи, наведено результати апробації дисертації в статтях і на конференціях.

Перший розділ «ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ МЕЧЕТЕЙ ЛІВІЇ ПІД ВПЛИВОМ ЗОВНІШНІХ ТА ВНУТРІШНІХ ФАКТОРІВ» по суті це стан дослідження проблеми, аналіз впливу зовнішніх чинників на генезу ісламської школи Лівії і періодизація мечетей відповідно до історичних періодів. На основі зазначеного визначено завдання дослідження.

Традиційно другий розділ «МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ МЕЧЕТЕЙ ЛІВІЇ» - це методологія і методи дослідження, в ньому також вміщено огляд пам'яток охоронної діяльності зі збереження лівійських мечетей.

В третьому розділі «МІСТОБУДІВНА РОЛЬ ТА РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ МЕЧЕТЕЙ ЛІВІЇ» автор на основі опрацьованої існуючої бази, натурних і іконографічних досліджень і за допомогою розробленої методики досліджує мечеті Лівії як комплексне явище з розвитком в часі, з такими підрозділами:

- Роль мечетей у структурі лівійського міста;
- Планування та об'ємно-просторова композиція;
- Основні елементи лівійської мечеті і їх форми; Розпланування молитовної зали;
- Типи куполів, склепінь, арок;
- Декоративне оздоблення мечетей;

Типи мінаретів у різні архітектурні періоди;

- Еволюція образу і регіональні особливості мечетей Лівії.

Новаторство представленої дисертації полягає в тому, що автор аргументував мультикультуралізм ісламської школи Лівії, показавши послідовні зміни в стилістиці мечетей починаючи від арабських і магрибських традицій і до османських традицій, зазначивши при цьому, як відбувалася трансформація зовнішніх архітектурних традицій на місцевому ґрунті і виділивши окрему регіональну групу мечетей поза межами зовнішніх впливів через розташування в пустельній зоні.

Дисертаційна робота оформлена відповідно до вимог наказу МОН України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації».

Мова та стиль викладення результатів

Дисертаційна робота написана українською мовою. Зміст викладений логічно, грамотно, зрозумілою науковою мовою з правильним використанням специфічної термінології.

Оприлюднення результатів дисертаційної роботи

Результати дисертації були опубліковані в 2 наукових працях: 2 в іноземних фахових виданнях, які входять до наукометричної бази, з них одна у співавторстві, 2 тези наукових доповідей, одна у співавторстві. Результати досліджень, які викладені в дисертації, були представлені на 2 наукових конференціях, з них 2 – міжнародні, – загальноукраїнські.

Наукові результати, викладені в дисертаційній роботі, повністю висвітлені у наукових публікаціях здобувача та відповідають вимогам п. 8-9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Недоліки, зауваження, дискусійні питання до дисертаційної роботи.

1. В Вашій дисертації багато ілюстрацій з інших джерел. Чи плануєте Ви в майбутньому замінити їх власними натурними обстеженнями і світлинами.

2. На рис.3.8 мечеті не позначені цифрами, незрозуміло, де з яких де розташована на плані міста.

3. Чи враховували Ви в своїй дисертації мечеті, які розташовані в зоні військового конфлікту?

4. Чи знаєте Ви дослідження лівійських або іноземних науковців, які б висвітлювали всю сукупність ісламської спадщини Лівії?

Висновок про дисертаційну роботу

Вважаю, що дисертаційна робота здобувача ступеня доктора філософії Мохаммеда Сулаймана на тему «Особливості архітектури мечетей Лівії (VII ст. - 1911 р.р.)», виконана на високому науковому рівні, не порушує принципів академічної доброчесності та є закінченим науковим дослідженням, сукупність теоретичних та практичних результатів якого розв'язує наукове завдання, що має істотне значення для галузі знань 19 – Архітектура та будівництво за спеціальністю 191 – Архітектура та містобудування.

Дисертаційна робота за актуальністю, практичною цінністю та науковою новизною повністю відповідає вимогам чинного законодавства України, що передбачені в п. 29 Постанови Кабінету Міністрів «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)» від 23 березня 2016 р. №261 зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМ №283 від 03.04.2019 р. та №502 від 19.05.2023 р., а також п. 6 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Здобувач Мохаммед Сулайман заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 19 – Архітектура та будівництво за спеціальністю 191 – Архітектура та містобудування.

Офіційний рецензент:

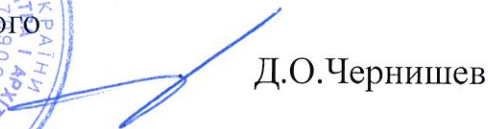
Доктор архітектури, професор,
завідувач кафедри
Інформаційних технологій в архітектурі
Київського національного університету
будівництва і архітектури

В.В. Товбич

Підпис доктора архітектури, професора В.В. Товбича засвідчую

Перший проректор Київського національного
Університету будівництва і архітектури

Д.О.Чернишев